

## ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЛІЗИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЛІСОВСЬКА Н., аспірант кафедри фінансів КНТЕУ

**Р**озвиток техніко-технологічної бази виробництва (діяльності), який за належних умов господарювання має супроводжуватися систематичним її оновленням, потребує значних інвестиційних ресурсів. Однак сучасний етап господарювання для переважної більшості його суб'єктів позначено різким спадом або цілковитим припиненням інвестування виробництва (діяльності) за рахунок власних коштів. У разі тимчасового браку чи нестачі власних інвестицій і сучасних засобів праці підприємства та організації можуть скористатися для оновлення й розвитку своєї технічної бази таким поширеним у світі методом фінансування, як лізинг.

---

© Лісовська Н., 2010

Актуальність розвитку лізингу в Україні, зокрема формування лізингового ринку, обумовлена передусім несприятливим станом парку устаткування: значна питома вага морально застарілого устаткування, низька ефективність його використання, відсутність забезпеченості запасними частинами. Лізинг є чудовою альтернативою банківському кредитуванню та дієвим інструментом процесу ефективного оновлення основних засобів і технологій підприємств усіх напрямів економічної діяльності. Не секрет, що гарантією та запорукою успішного розвитку будь-якої підприємницької діяльності є її надійне правове забезпечення; і навпаки, правова невизначеність відносин партнерів стає однією з причин, що стримує підприємницьку ініціативу. Лізинговий бізнес не є винятком. Наявність ефективного державного регулювання лізингових відносин, створення сприятливого економічного середовища, стабілізація політичної ситуації, удосконалення законодавчої та інформаційної бази сприятимуть розвитку в Україні стабільного, прозорого, побудованого на конкурентних засадах ринку лізингу.

Різні аспекти регулювання лізингової діяльності висвітлювали у своїх працях В. Бойко, Н. Внукова, В. Газман, А. Левкович, О. Ольховиков, Ю. Сосюрко, Г. Холодний [1–7]. Аналіз робіт цих авторів дозволяє констатувати, що сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення сутності державного регулювання лізингової діяльності. Подальше дослідження цього питання, розробка й удосконалення методів та інструментів державного регулювання буде сприяти розвитку ринку лізингових послуг, це і обумовлює актуальність статті.

Регулювання державою лізингової діяльності виступає одним із найбільш важливих факторів розвитку та укорінення "правильного" лізингу на ринку фінансових послуг. Державне регулювання – це здійснення державою комплексних заходів щодо впорядкування, контролю, нагляду за ринком лізингу і запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.

У питаннях державного регулювання провідну роль відіграє правове забезпечення лізингової діяльності. У нормативно-правовому забезпеченні лізингу чільне місце посідає Закон України "Про фінансовий лізинг". Після приєднання України до Конвенції "Про міжнародний фінансовий лізинг" Верховна Рада України у 2006 р. ухвалила Закон "Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг". Норми, що регулюють деякі питання лізингової діяльності містяться також у Цивільному та Господарському кодексах України, а також у Законах України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", "Про податок на додану вартість", "Про оподаткування прибутку підприємств" тощо. Однак питання щодо організації, надання та розвитку лізингових послуг чітко не прописані у законодавстві. Норми загального і спеціального права не узгоджені між собою, спеціальні закони суперечать один одному, а деякі питання, що виникають у процесі

здійснення лізингової діяльності, взагалі не регулюються. Проаналізувавши стан державного регулювання в Україні можна констатувати, що потребують розробки напрями удосконалення на законодавчому рівні та прикладні аспекти, а саме: визначення, систематизація та удосконалення системи заходів регулювання лізингової діяльності на рівні держави з урахуванням основних тенденцій, особливостей, процесів та явищ, що відбуваються на сучасному етапі в економіці, суспільному й політичному житті держави, а також світового досвіду, впровадження заходів щодо створення сприятливого податкового клімату, розширення джерел залучення коштів для фінансування лізингових операцій, удосконалення механізмів страхування та інші.

Проблемою для аналізу та регулювання ринку лізингу є відсутність офіційної статистики щодо обсягів проведення лізингових операцій суб'єктами господарювання, як у цілому в економіці, так і в окремих галузях: відсутня повна інформація про обсяги вітчизняної та імпоротної техніки, наданої в лізинг, в які галузі спрямовується ця техніка тощо. Ситуація ускладнюється ще й тим, що значна частина операцій, які вважаються лізинговими, є по суті продажем на виплат (розстрочкою), і навпаки, операції, що де-факто проводяться за лізинговими схемами, через несприятливе законодавче середовище оформлюють договорами купівлі-продажу із розстроченням платежів або договорами оренди.

За рівнем правового забезпечення лізингових відношень можна виокремити три основні групи країн [8]:

- країни, в яких прийнято спеціальні закони, що регулюють лізингові угоди (континентальні країни Західної Європи: Франція, Бельгія, Італія);
- країни, в яких регулювання відбувається спеціальними підзаконними актами (країни "загального права" – Англія, Австралія);
- країни, що не мають спеціального законодавства (США, Німеччина).

У країнах першої групи регламентуються взаємовідносини не тільки між основними партнерами (лізингодавцем і лізингоотримувачем), а й між лізинговою компанією і постачальником, тобто весь комплекс тристоронніх майнових відношень, що виникають при лізингу. У другій групі країн правове регулювання лізингу здійснюється залежно від вартості майна, переданого в тимчасове користування, і від суб'єктів лізингової угоди. В англійському праві договори лізингу та майнового найму належать до групи відносин, які називаються залежним утриманням. У країнах третьої групи стосовно лізингових угод широко використовуються також загальні положення цивільного і торгового права.

Для більш глибокого розуміння доцільно розглянути поняття "лізингу" в історичному аспекті. Деякі дослідники вважають, що всі економіко-правові відносини, пов'язані з лізингом, належать до нового або новітнього періоду історії господарських взаємозв'язків, але це не зовсім так. Документи свідчать, що оренда (лізинг) є відомою формою суспільних правовідносин із давніх часів. Саме тому, на думку інших науковців, лізинг має глибоке історичне коріння.

Ідея лізингу є далеко неновою, хоча сам термін "лізинг" (від англ. – *leasing*) з'явився порівняно недавно. Розкриття сутності лізингової угоди виникло у часи Аристотеля (384/383 – 322 рр. до н.е.). Про цей вид угод було відомо ще у стародавньому Шумері (приблизно 2000 р. до н.е.). Зокрема, глиняні таблички, знайдені в шумерському місті Ур, містять відомості про оренду сільськогосподарських знарядь, землі, джерел води, волів та інших тварин. Інші стародавні цивілізації (греки, римляни та єгиптяни) вважали оренду доступним і вигідним (можливо, єдиним) засобом придбання устаткування, землі та домашньої худоби. З історії відомо, що у різні часи орендувалися не тільки різноманітні типи сільськогосподарської техніки і промислове устаткування, а й навіть військова техніка. Першу практично проведену лізингову угоду варто віднести до 1066 р. [8].

У XI ст. у Венеції практикувалася угода, близька за змістом до сучасної лізингової угоди. Венеціанці здавали в оренду торговцям і власникам торгових суден дороги на ті часи якорі, які по закінченні плавання поверталися власникам і потім знову здавалися в оренду. В Росії поняття "лізинг" з'явилося під час Другої світової війни, коли в 1941–1945 рр. здійснювалося постачання американської техніки. Однак, порівняно з іншими країнами, лізинг у Росії не набув значного поширення [8].

Лізинг – це фінансова операція, у процесі якої формується комплекс майнових і економічних відносин, що виникають у зв'язку з придбанням у власність майна і подальшою здачею його в тимчасове користування за певну плату. Суть лізингової операції полягає у тому, що лізингоодержувач (за відсутності вільних фінансових коштів) звертається до лізингодавця (лізингової компанії) з метою підписання лізингової угоди, згідно з якою лізингоодержувач має можливість обрати продавця, який володіє необхідним майном, а лізингодавець, у свою чергу, купує це майно (предмет лізингу) і передає лізингоодержувачу в тимчасове володіння і користування на платній основі. Розрізняють оперативний і фінансовий лізинг. Залежно від специфіки лізингових операцій буває прямий, зворотний і міжнародний лізинг.

Фінансовий лізинг в Україні – це господарська операція фізичної чи юридичної особи, що здійснюється відповідно до договору (договір фінансового лізингу), згідно з яким особа (лізингоотримувач), що

отримує майно в користування від власника цього майна (лізингодавця) і здійснює періодичні виплати (лізингові платежі) власнику майна, як правило, протягом усього строку дії договору. Фінансовий лізинг відрізняється від оперативного лізингу тим, що за економічним змістом фінансовий лізинг – це продаж лізингодавцем майна лізингоотримувачу. Таким чином, економічна суть фінансового лізингу полягає саме у продажу, а не в оренді майна.

Оперативний лізинг – це господарська операція фізичної чи юридичної особи, що передбачає, згідно з договором оперативного лізингу (оренди), передачу лізингоотримувачу за його замовленням у користування на платній основі предмету лізингу (що підпадає під визначення основних фондів) від лізингодавця на строк, менший, ніж строк, за який амортизується 90 % вартості об'єкта лізингу, що визначена в день підписання договору.

Прямий лізинг має місце у випадку, коли виробник устаткування самостійно, без послуг посередника здає об'єкт у лізинг (оренду), тобто постачальник і лізингодавець виступають в одній особі. У цьому випадку має місце двостороння угода.

Зворотний (поворотний) лізинг виражає сукупність взаємин контрагентів у рамках двосторонньої лізингової угоди. У випадку зворотного лізингу підприємство, яке має устаткування, але не має достатньої кількості засобів для виробничої діяльності, знаходить лізингову компанію і продає їй своє майно, а остання, у свою чергу, здає його в лізинг тому самому підприємству, яке на цьому етапі вже виконує роль лізингоодержувача [9].

Міжнародний лізинг має місце у тому випадку, коли місце здійснення підприємницької діяльності лізингодавця і лізингоотримувача знаходяться в різних державах. Лізингова операція вважається також міжнародною, якщо майно або платежі перетинають державні кордони. Угода, за якою лізингодавець купує обладнання у національного підприємства, а після цього передає його іноземному підприємцю за кордон, називається експортним лізингом. Якщо обладнання купується в іноземній фірмі і передається для використання вітчизняному підприємцю, угода називається імпортом лізингом. Міжнародні угоди регулюються Конвенцією УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг.

У лізинговій діяльності існує таке поняття як сублізинг. Це вид піднайму предмета лізингу, відповідно до якого лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за певну плату на погоджений строк відповідно до умов договору сублізингу предмет лізингу, початково отриманий від лізингодавця за договором лізингу [10].

Лізингова угода – трестороння угода, за якої лізингодавець купує у виробника (власника) майно на вибір лізингоотримувача, що і

передається в розпорядження останньому; це лізинговий контракт, що містить суму і термін дії угоди, розмір орендної плати, процентну ставку, залишкову вартість майна по закінченню терміну оренди, протокол прийому майна орендарем від виробника (колишнього власника), умови страхування майна, періодичність платежів, варіанти володіння майном по закінченню терміну оренди, повні реквізити сторін, додаткові умови тощо [9].

Однією з основних умов лізингового договору є визначення розміру лізингових платежів, а саме:

- амортизаційні відрахування, тобто суму, яка відшкодовує під час кожного платежу частину вартості об'єкта лізингу, що амортизується протягом строку, за який вноситься лізинговий платіж;
- плату за користування кредитними ресурсами (суму, що сплачується лізингодавцю як відсоток за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу);
- комісійну винагороду лізингодавцю за отримане в лізинг майно у відсотках від його балансової або середньорічної вартості;
- відшкодування страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу, якщо об'єкт застрахований лізингодавцем;
- інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу. В операціях міжнародного лізингу сплачуються державне мито, податок на додану вартість й акцизний збір за ввезення об'єктів лізингу на митну територію України.

Крім основних умов у договорі лізингу доцільно зазначити: порядок прийому-передачі об'єкта лізингу, права і обов'язки сторін, відповідальність сторін у випадку невиконання чи неналежного виконання умов договору, причини та умови розірвання договору, умови ремонту, технічного обслуговування і страхування об'єкта лізингу, можливість передачі предмета лізингу в сублізинг [10]. Для міжнародних договорів лізингу вкрай важливо зазначити, право якої з країн застосовуватиметься до конкретного договору, а також який судовий орган розглядатиме спори у випадку виникнення останніх.

Щодо суб'єктів лізингу, то за договором фінансового лізингу лізингодавцем може виступати лише юридична особа, а стосовно інших учасників лізингових правовідносин законодавчі обмеження не встановлені. Тобто лізингоотримувач і продавець (постачальник) можуть бути як юридичною, так і фізичною особами. Згідно з вітчизняним законодавством предметом лізингу не можуть бути земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи, такі як філії, цехи тощо.

Оподаткування лізингових операцій суттєво відрізняється залежно від виду лізингу. Передача майна в оперативний лізинг не змінює податкових зобов'язань сторін. Лізингодавець збільшує суму валових доходів, лізингоодержувач суму валових витрат на суму нарахованого лізингового платежу за результатами податкового періоду, коли здійснювався сам платіж. Передача майна на умовах фінансового лізингу прирівнюється до продажу об'єкта в момент його передачі. При нарахуванні лізингового платежу, лізингодавець збільшує валові доходи, а лізингоотримувач валові витрати на суму платежу без урахування компенсації частини вартості предмета лізингу. У свою чергу, лізингодавець зменшує відповідну групу основних фондів (за умови, що об'єкт лізингу був на балансі лізингодавця) на суму платежу без урахування відсотків і комісії за послуги лізингу, а лізингоотримувач, відповідно збільшує аналогічну групу фондів [11].

У випадках, коли в майбутніх податкових періодах лізингоотримувач повертає предмет фінансового лізингу лізингодавцю без придбання об'єкта у власність, ця передача позиціонується як зворотній продаж предмета лізингу лізингоотримувачем лізингодавцю.

Оподаткуванню податком на додану вартість підлягають не всі операції. Як приклад можна навести операції передачі майна або повернення раніше переданого в оперативний лізинг [12]. Передача майна у фінансовий лізинг прирівнюється до операції купівлі-продажу, отже, оподатковується податком на додану вартість.

У світовій практиці лізингові послуги широко використовуються та є однією з форм капітальних інвестицій у виробництво. Згідно з даними Світового банку європейські країни через лізингові послуги здійснюють від 15% до 30 % інвестицій в основні фонди підприємств. У США та країнах Європи цей вид фінансових послуг досить активно використовується, що пояснюється сприятливими економічними умовами для їх розвитку. Підприємницькі структури цих країн мають підтримку держави, що дало змогу підприємствам розвиватися за рахунок інвестицій через лізинговий механізм [13].

Протягом кількох останніх років популярність лізингу як альтернативного фінансового інструменту суттєво зросла. Упродовж 2007–2008 рр. кількість лізингових компаній збільшилася на 38 %. Цьому сприяло декілька факторів: насамперед зростання зацікавленості у лізингу з боку іноземних банків, що увійшли на український ринок; зростання обізнаності щодо лізингу серед широкої громадськості та державних службовців; стрімкий розвиток фінансових ринків України, а також розширення доступу до кредитних ресурсів [14]. Загальна вартість портфеля лізингових угод зросла приблизно на 42 %, кількість працівників у лізинговій індустрії також збільшилась на

34 %, та становила майже 1.9 тис. осіб (до початку світової економічної кризи). Усе більше лізингових компаній відкривають свої філії та представництва в регіонах, але найбільша частка (72 %) компаній зосереджена в Києві. За вартістю портфеля лізингових угод залізничний транспорт посідає перше місце, але найпопулярнішим активом залишаються легкові автомобілі. Одночасно спостерігається значне зростання лізингових угод стосовно телекомунікаційного та комп'ютерного обладнання, а також угод пов'язаних із сільськогосподарською технікою [13]. Джерела фінансування для лізингових компаній стали більш різноманітними. Середній авансовий платіж у 2008 р. зменшився з 20 до 18.9 %, що свідчить про зменшення частки фінансування лізингових угод за рахунок лізингоодержувача. Частка банківського фінансування лізингових угод має тенденцію до зростання, за 2008 р. вона становила близько 70 % усіх джерел фінансування, що використовуються лізинговими компаніями [15].

Оцінка обсягів ринку лізингу може базуватися на декількох основних показниках, а саме:

- загальній вартості активів, що були надані в лізинг упродовж року;
- загальній вартості лізингових угод, укладених упродовж року;
- обсязі портфеля лізингових угод станом на певну дату (як правило на кінець року). Під портфелем слід розуміти повну суму всіх лізингових платежів, за всіма угодами, що не завершені станом на певну дату.

Упродовж останніх двох років усі наведені вище показники ринку лізингу в Україні демонстрували позитивну динаміку. На думку генерального директора VAB-лізинг Л. Золотарьової, лізинг здатний задовольнити попит на фінансування для купівлі основних засобів для розвитку бізнесу, він має низку переваг порівняно зі споживчим кредитом, а саме: короткі строки прийняття рішення, більш лояльні умови лізингу, страховий і сервісний супровід, податкові пільги для юридичних осіб. Серед останніх можна назвати такі: 100 % комісії лізингодавця відноситься на витрати лізингоотримувача; майно відноситься на баланс лізингоотримувача, що дає йому право нарахування амортизації на об'єкт лізингу; лізингоотримувач отримує податковий кредит по ПДВ від усієї вартості майна на момент отримання останнього в користування; комісія лізингодавця, у свою чергу, вільна від оподаткування ПДВ у розмірі подвійної облікової ставки НБУ; 100 % вартості пального відносять на валові витрати лізингоотримувача для вантажного автотранспорту, що використовується в основній діяльності [16].

Так чому ж лізинг вважається простішим і кращим за кредит? Умови лізингу досить прозорі, що обумовлено відсутністю прихованих



платежів. Якщо існує необхідність, лізингова компанія підбирає обладнання, техніку (будь-яке інше майно) згідно з побажаннями клієнта та відповідними специфікаціями, здійснює доставку, перевірку та введення в експлуатацію. Крім того, існує спрощена система оцінки платоспроможності лізингоотримувача, що дозволяє заощадити час, та дає можливість підібрати найбільш оптимальні фінансові умови оплати з різними варіантами для лізингоотримувача. Отримане в лізинг майно можливо використовувати без прив'язки до місцезнаходження лізингової компанії, що спрощує ведення господарської діяльності лізингоотримувача. Лізингодавець значно полегшує спілкування лізингоотримувача, а часто повністю "бере не себе" всі контакти зі страховою компанією, надає низку додаткових послуг з обслуговування об'єкта лізингу [16]. Предмет лізингу не може бути конфіскований за зобов'язаннями лізингоотримувача, на нього не може бути накладено арешт. Лізингоотримувач може придбати об'єкт лізинга у власність протягом строку лізингу або по його закінченню за ціною нижче ринкової, адже лізингові платежі є фіксованими на відміну від орендних. Перехід права власності на предмет лізингу від лізингодавця до лізингоотримувача після сплати вартості об'єкта у складі лізингових платежів гарантується не лише договором лізингу, а й Законом України "Про фінансовий лізинг". Щомісячні лізингові платежі цілком порівнювані з орендними платежами за аналогічне майно, але при цьому предмет фінансового лізингу стає власністю лізингоотримувача.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що важливою умовою розвитку лізингових відносин є створення сучасного мобільного законодавства, що стимулюватиме ділову активність усіх учасників лізингових угод (лізингових фірм, банків, підприємств виробничої та сервісної сфери, потенційних лізингоодержувачів), та цілеспрямований вплив органів державного управління на економічні інтереси учасників лізингових відносин із метою створення умов для виконання лізингом його інвестиційних, виробничих та інших функцій на мікро- та на макроекономічному рівнях.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. *Бойко В. О.* Удосконалення взаємодії фінансових структур при наданні кредитних послуг / В. О. Бойко // Зб. наук. пр. Нац. Акад. держ. упр. при Президентові України. — К. : Вид-во НАДУ. — 2004. — Вип. 1. — С. 123–128.
2. *Внукова Н. Н.* Мир лизинга / Н. Н. Внукова, О.В. Ольховиков. — Х. : Основа, 1994. — 224 с.
3. *Газман В. Д.* Лизинг: теория, практика, комментарии / В. Д. Газман. — М. : Фонд "Правовая культура", 1997. — 416 с.
4. *Левкович А. О.* Формирование рынка лизинговых услуг / А. О. Левкович. — М. : Изд. деловой и учеб. лит., 2004. — 336 с.

5. *Ольховиков О. В.* Лизинговый бизнес в Украине / О. В. Ольховиков. — Х. : Константа, 1998. — 178 с.
6. *Підготовка та проведення лізингових операцій у сфері екології. Практичні рекомендації* / Ю. В. Сосюрко, В. Я. Жуйков, Л. С. Золотарьова, Ю. С. Петергеря ; під ред. Ю. В. Сосюрка. — К. : Аверс, 2000. — 216 с.
7. *Холодний Г. О.* Лізинг в інвестиційному механізмі інноваційного розвитку підприємств / Г. О. Холодний. — Х. : КНЕУ, 2007. — 196 с.
8. *Грищенко О.* Фінансовий лізинг: історія, сучасність та перспективи розвитку / О. Грищенко. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2192>.
9. *Осовська Г. В.* Економічний словник / Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. — К. : Кондор, 2007. — С. 164–165.
10. *Про фінансовий лізинг* : Закон України від 16 груд. 1997 № 723/97-ВР зі змінами та допов. [остання редакція від 16 січ. 2004 р.]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
11. *Про оподаткування доходів підприємств* : Закон України від 28 груд. 1994 р. № 334/94-ВР зі змінами та допов. [поточна редакція від 01 січ. 2010 р.]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
12. *Про податок на додану вартість* : Закон України від 03 квіт. 1997 р. № 168/97-ВР зі змінами та допов. [остання редакція від 01 січ. 2010 р.]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
13. *Брус С. І.* Розвиток ринку лізингових послуг в Україні / С. І. Брус // Фінанси України. — 2008. — № 11. — С. 75–85.
14. *Поюн В.* Український авіаринок: перспективний, але вразливий / В. Поюн, О. Доб'я // Дзеркало тижня. — 2008. — №7. — С. 13.
15. *Попов А. Н.* Пути формирования эффективной финансовой системы лизинга / А. Н. Попов // Финансовый бизнес. — 2008. — № 1. — С. 9–18.
16. <http://www.prostobiz.finance/lizing/sovety>.